

مروری بر صفحه های ۷۸ دور ابوالحسن خان صبا

amirmansour78@yahoo.com

امیر منصور

مقدمه

از آنجا که هدف این مقاله ارائه اطلاعاتی تازه پیرامون فعالیت های هنری استاد ابوالحسن صبا می باشد و با اشاره به این که در شرح حال و نقش برجسته وی در موسیقی معاصر ایران، بسیار گفته و نوشته شده است، به آثار ضبط شده از استاد صبا بر روی صفحه های ۷۸ دور می پردازیم و علاقمندان را به شماره مخصوص صبا در "مجله موسیقی" (بهمن ۱۳۳۶) و کتاب "ابوالحسن صبا" از انتشارات تالار رودکی (احتمالا ۱۳۵۵) و صفحه "زندگی و آثار ابوالحسن صبا" از کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان (۱۳۵۲) ارجاع می دهیم.

صفحه های پرشده توسط صبا متعلق به دوره ای تقریبا ده ساله و در فاصله سال های ۱۳۰۸ تا ۱۳۱۸ شمسی می باشد که در تمامی آثار بجامانده از این مجموعه، نوای ویلن صبا به گوش می رسد و در صفحه های سنگی نباید در جستجو و انتظار شنیدن سنتور یا سه تار صبا بود. پس از جنگ جهانی دوم که ضبط صفحه در تهران از سال ۱۳۲۶ شمسی از سر گرفته می شود تا پایان عمر استاد که بالغ بر یک دهه است، صفحه ای از وی مشاهده نشده است.

سولیست ویلن مدرسه عالی موسیقی

اولین آثار ضبط شده از صبا، همراهی وی با ارکسترهای گوناگون مدرسه عالی موسیقی است که در سال ۱۳۰۸ شمسی بر روی صفحه های پلیفون و در دو نوبت در سال های ۱۳۰۹ و ۱۳۱۱ بر روی صفحه های

بدافون ضبط شده است.

برجسته ترین این آثار که مشخصا حاوی نام صبا می باشد، صفحه شماره B 090320 با لیبل طلایی رنگ بدافون با عنوان "ای وطن" است که در سال ۱۳۰۹ شمسی ضبط شده و روح الله خالقی در جلد دوم سرگذشت موسیقی (جلد دوم، ص ۲۲۸) در توضیح مارش ها و سرودهای ساخته کلنل وزیر می نویسد: "... حتی چند سرود هم درین مایه های مخصوص ساخته است مانند مارش طفر که سرودی است در پرده چهارگاه . . . و سرود دانش که آنهم در چهارگاه است . . . و سرود ای وطن در پرده دشتی که شعرش از عبدالعظیم قریب است و صفحه آن هم موجود میباشد" و در جای دیگر (جلد دوم، ص ۲۶۴) درباره آن می گوید: "این را هم باید بگویم که در صفحه ای وطن، صبا دو آهنگ لطیف جذاب نواخته است: آهنگ اول از ترکیبات خود اوست و آهنگ یکی از نواهای محلی گیلان است که از رشت با خود بتهران ارمغان آورد. خوب به خاطر دارم وقتی صبا این نوا را ساخت و در حضور استاد و شاگردان نواخت، بقدری خوب از

عهده اجرای آن برآمد که چندین بار همگی تکرار آنرا از وی خواستیم. این نغمه را دیگران هم بتقلید صبا مینوازند ولی اهل فن دانند که پنجه استادانه صبا نمکی دیگر دارد." خالقی در پاورقی می افزاید: "این دو آهنگ در کتاب سوم ردیف صبا بنام زرد ملیحه بچاپ رسیده است."

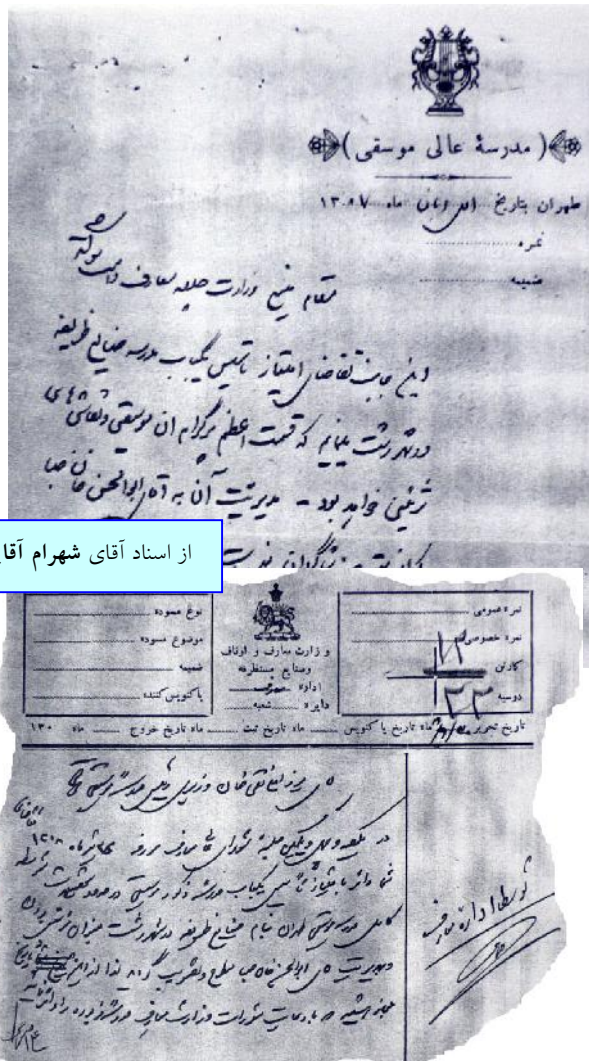
نکته قابل ذکر آنکه بر روی برچسب طرف اول این صفحه به فارسی "ای وطن، ارکستر، ویلن سلو آقای" و به لاتین Baraye Watan (Orchestre Wilson Selon aghaye saba) (برای وطن، ارکستر، ویلن سلو آقای صبا) نوشته شده است. طرف دوم صفحه فوق با شماره B 090321 رنگ دشتی است که مثل روی اول، صبا سولیست ارکستر می باشد.

یادآور می شود که مجوز مدرسه صنایع ظریفه رشت در ۲۵ تیر ماه ۱۳۰۸ شمسی به نام میرزا علینقی خان وزیری و به مدیریت ابوالحسن خان صبا به تصویب شورای عالی معارف رسیده و در پی آن و با تاسیس مدرسه، صبا به رشت می رود.

آثار مستقل

در بین صفحه های ضبط شده برای کمپانی کلمبیا در

خرداد ۱۳۱۲ شمسی در تهران، آثار گوناگونی از صبا مشاهده می گردد که خارج از فضای فکری مدرسه عالی

موسیقی و ساخته های کلنل وزیری و گویای استقلال مسیر هنری صباست. همراهی با ارکستر مشیره‌مایون، اولین آثار در این سری می باشد که با ساخته های کمیک که بعضا توسط خود صبا اجرا می گردند، تعقیب شده و نهایتا صفحه هایی به صورت ویلن سولو این مجموعه را تکمیل می کند.

روی اول صفحه GP33 با عنوان "دانس کمیک، فاکسترات آتش رشته" از ساخته های صبا، اگرچه اولین صفحه ای نیست که در بین صفحه های فارسی دارای عنوان فاکسترات می باشد، اما بی تردید می تواند از اولین آثار پاپ ایرانی محسوب شود. صفحه گلبنک با شماره GP11 با صدای صبا نیز در همین راستا و اثری تاثیرگذار بر موسیقیدانان و خوانندگان دیگر بوده است.

از آرشیو آقای محمد رضا شرایلی

اولین سفر به شام

در زمستان سال ۱۳۱۴ شمسی، صبا به اتفاق سیدجواد بدیع زاده، اسماعیل مهردادش و فرهاد معتمد برای

ضبط صفحه عازم بیروت و حلب می شوند. حداقل ۷۰ روی صفحه با لیبل سبز رنگ سودوا، دستاورد این سفر می باشد که تقریبا در تمام آن ها صبا با نواختن ویلن، مشارکت داشته است. جاودانه ترین آثار کمیک و پاپ ایرانی چون زالک، آلاگارسون، شوهر، خیلی قشنگه و غیره، ساخته مهردادش و با صدای بدیع زاده و ساز صبا و فرهاد معتمد، محصول و یادگار این سفر می باشد. آثار سولوی بجامانده از صبا در این مجموعه چون زنگ شتر،

سه گاه، همایون و چکاوک دارای ارزش و اهمیت ویژه می باشند و در کتاب خاطرات بدیع زاده به نام **گلبنگ محراب تا بانگ مضراب** (ص ۲۲۰-۲۰۰) ضمن شرح مبسوط اما نامنظم پیرامون این سفر، در مورد چگونگی ساخته شدن قطعه زنگ شتر توسط صبا، در صفحه ۲۰۷ توضیحاتی داده شده است.

آخرین صفحه ها و دومین سفر به شام

دومین سفر صبا به شام برای ضبط صفحه در دی ماه سال ۱۳۱۷ شمسی (ژانویه ۱۹۳۹ میلادی) به همراه بدیع زاده، تاج اصفهانی، ملوک ضرابی و ملکه برومند (خوانندگان) و مرتضی محجوبی، و حسینقلی طاطایی (نوازنده) صورت پذیرفت. در این سفر بیش از یکصد صفحه دوطرفه توسط گروه هفت نفره هنرمندان یاد شده و با همراهی برخی هنرمندان محلی و ارمنی پر شده که اگرچه آثار متعددی از ویلن صبا در همراهی با خوانندگان در بین آن ها مشاهده می گردد اما تا کنون در این مجموعه به صفحه ساز سولو از صبا برخورد نشده است. این صفحه ها که با لیبل **سودوا** و در رنگ های زرد، طلایی و صورتی تیره تولید و منتشر شده اند، آخرین آثار ضبط شده از صبا بر صفحه های ۷۸ دور را در خود دارند. در یادنامه ابوالحسن صبا از انتشارات تالار رودکی هایی به خط صبا از گراند هتل کنتیننتال و هتل الحمراء حلب وجود دارد که احتمالاً مربوط به این سفر بوده و بیش از اهمیت سندیت آن، مورد استفاده گرافیکی قرار گرفته است.

